การจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาผู้เรียน

Organizing teaching and learning according to the tree principles for student development

ธนกร ดรกมลกานต์

Thanakorn Drakamolkarn

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Roi Et Buddhist College

E-mail: phramaha.tanakorn.101@gmail.com

Received: 12 June 2025; Revised: 29 June 2025; Accepted: 25 September 2025

บทคัดย่อ

การศึกษาหรือการเรียนรู้เป็นเรื่องที่สำคัญของมนุษย์ทุกคนและเป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพของตนทั้งด้านความรู้ ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม สุขภาพ และการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข และเป็นกระบวนการที่ทาให้มนุษย์เจริญงอกงามขึ้น การศึกษาหรือการเรียนรู้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการสร้างคุณธรรมและจริธรรมเกิดจากความรู้ และการฝึกจิตใจให้มีศีลธรรม เรียกว่า Character Development การฝึกจิตให้มีศีลธรรมต้องฝึกภาคปฏิบัติ มิใช่เพียงสอนคุณธรรมในภาคทฤษฎี การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานจะต้องสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม และความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว เพื่อพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคนในชาติให้สามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยการยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพและมาตรฐานระดับสากล การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาผู้เรียน เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกับสิ่งที่เรียนจริงๆ แล้วพิจารณาให้เป็นประโยชน์คุณ โทษ ตามความเป็นจริงด้วยตนเอง แล้วนำความรู้นั้นมาเป็นหลักในการปฏิบัติตามอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นกรอบแนวทางการเรียนรู้และข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรมพัฒนา กายวาจาจิตใจ และปัญญาให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด 3 ขั้น ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อมุ่งดับต้นเหตุแห่งความทุกข์ให้เกิดสภาวะสันติสุขของผู้ปฏิบัติ

คำสำคัญ: การจัดการเรียนการสอน, หลักไตรสิกขา, การพัฒนาผู้เรียน

Abstract

Education or learning is an important issue for every human being and is a tool for developing one's potential in terms of knowledge, ability, morality, ethics, health, and living happily in society. And it is a process that makes humans flourish. Education or learning aims at building morality and Ethics arises from knowledge. And training the mind to be moral is called Character Development. Training the mind to be moral requires practical training. It is not just about teaching morality in theory**.** Basic education must be consistent with economic, social, and cultural changes. The environment and scientific knowledge and technology are rapidly advancing. To develop and strengthen the potential of the nation to increase the country's competitiveness. By raising the quality of education and learning to international quality and standards. Learning management according to the principles of the Threefold Principles for student development It is a process that gives learners the opportunity to actually practice what they learn. Then consider the benefits and disadvantages according to your own reality. Then use that knowledge as a principle to seriously follow. It is a framework for learning and practice that is the basis for training and developing the body, speech, mind, and wisdom to flourish and flourish until reaching the ultimate goal in 3 steps: morality, concentration, and wisdom, with the aim of extinguishing the cause of suffering to create a state of peace. Practitioner.

Keyword: organizing teaching and learning according, tree principles, student development

บทนำ

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานจะต้องสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม และความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว เพื่อพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคนของชาติให้สามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยการยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพและมาตรฐานระดับสากลสอดคล้องกับประเทศไทย 4.0 และโลกในศตวรรษที่ 21

กระทรวงศึกษาธิการโดยสสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจึงได้ดำเนินการทบทวนหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยนำข้อมูลจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับ

ที่ 12 ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีและแผนการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2560 - 2579 มาใช้เป็นกรอบและทิศทางในการพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสม ควรปรับปรุงหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และสาระภูมิศาสตร์ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ และเป็นรากฐานสำคัญที่จะช่วยให้มนุษย์มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์คิดอย่างมีเหตุผล สามารถวิเคราะห์ปัญหาหรือสถานการณ์ได้อย่างรอบคอบและนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมบูรณาการกับความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์เพื่อแก้ปัญหา พัฒนางานด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมที่นำไปสู่การคิดค้นสิ่งประดิษฐ์หรือสร้างนวัตกรรมต่าง ๆ ที่เอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต การใช้ทักษะการคิดเชิงคำนวณ ความรู้ทางด้านวิทยาการคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีและการสื่อสาร ในการแก้ปัญหาที่พบในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งใช้ความรู้ความสามารถ ทักษะกระบวนการและเครื่องมือทางภูมิศาสตร์เรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวอย่างเข้าใจสภาพที่เป็นอยู่ และการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่การจัดการและปรับใช้ในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพอย่างสร้างสรรค์

การศึกษาหรือการเรียนรู้เป็นเรื่องที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคนและเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนทั้งด้านความรู้ ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม สุขภาพ เพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข และเพื่อความสันติสุขของสังคม อริสโตเติล (Aristotle) ได้ให้ความหมายของการศึกษาหรือการเรียนรู้ว่ามีจุดมุ่งหมายเพื่อการสร้างคุณธรรมและคุณธรรมเกิดจากความรู้ และการฝึกจิตใจให้มีศีลธรรม ต้องฝึกภาคปฏิบัติ มิใช่เพียงสอนคุณธรรมในภาคทฤษฎี

พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายการศึกษาหรือการเรียนรู้ว่าเป็นการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การพัฒนาคนให้มีปัญญาที่จะทำกรรมได้ถูกต้อง จึงต้องมีการศึกษาที่เรียกว่า สิกขา คือ ต้องศึกษาเรียนรู้ พัฒนาตนโดยไม่ประมาท ฝึกฝน แก้ไขและปรับปรุงตนเองเพื่อให้ดีขึ้น ดังนั้น การเรียนรู้จึงเป็นการกระทำเพื่อทำให้เกิดการพัฒนาภายในตัวตน ทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย สังคม และสติปัญญา เพื่อให้เป็นบุคลากรที่ดีในองค์การ เป็นประชาชนที่ดีของสังคม ทั้งนี้ตลอดชีวิตของมนุษย์จำเป็นต้องเรียนรู้ทั้งจากธรรมชาติ ภูเขา ต้นไม้ สิ่งแวดล้อมเหตุการณ์ บุคคลรอบข้างหรือแม้แต่ความรู้สึกนึกคิดภายในใจของตน เพื่อให้เกิดการพัฒนาให้รู้เท่าทันและปฏิบัติตนต่อโลกธรรม (โลกธรรม 8 คือ มีลาภ สูญเสีย มียศ เสื่อมยศ ติเตียน สรรเสริญ ความสุข และความทุกข์) ได้โดยไม่ตกเป็นทาสของโลกธรรม 8

สาระสำคัญหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่สำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติในชั้นเรียนให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามที่หลักสูตรกำหนด และเพื่อให้การจัดการเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการพัฒนาผู้เรียน โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรง

เป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อการประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิตโดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ

หลักการที่สำคัญ ได้แก่ ความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะเจตคติ คุณธรรมบนพื้นฐานความเป็นไทย ควบคู่กับความเป็นสากล ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและมีคุณภาพ สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลาการจัดการเรียนรู้ เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครอบคลุม ทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนการเรียนรู้และประสบการณ์

มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความรู้ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย มีความรักชาติ มีจิตสำนึก ในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่ และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

ในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐาน มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังนี้

1. ความสามารถในการสื่อสาร
2. ความสามารถในการคิด
3. ความสามารถในการแก้ปัญหา
4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต
5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี

หลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ดังนี้

1. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
2. ซื่อสัตย์สุจริตมีวินัย
3. ใฝ่เรียนรู้
4. อยู่อย่างพอเพียง
5. มุ่งมั่นในการทำงาน
6. รักความเป็นไทย

7. มีจิตสาธารณะ

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

กระแสแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อการเกิดทฤษฎีการเรียนรู้ แต่เดิมนักคิดมักใช้วิธีการสร้างองค์ความรู้ในเชิงปรัชญาในการอธิบายและพิสูจน์ ยืนยันความคิดเชิงปรัชญาของตน แต่ต่อมาเมื่อโลกมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้น จึงได้มีการนำกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Process) มาใช้ในการพิสูจน์ ทดสอบแนวความคิด ความเชื่อเหล่านั้น เป็นผลให้เกิดทฤษฎีและหลักการทางการศึกษาขึ้นเป็นจำนวนมาก ความเชื่อด้านการศึกษา หรือการจัดการการเรียนรู้ที่ผ่านในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 นั้น ได้ให้ความสำคัญอย่างมากกับเรื่องศาสตร์และศิลป์ที่ใช้ในการสอนเด็ก (Pedagogy) โดยได้รับอิทธิพลมาจากกระแสความคิดทางวิทยาศาสตร์ และกระแสความคิดเกี่ยวกับศิลปะด้านการสอนประกอบ ดังนี้

1. กระแสความคิดทางวิทยาศาสตร์ แนวคิดทางวิทยาศาสตร์เป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงการศึกษาค้นคว้าเพื่อแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ด้วยวิธีการที่เคร่งครัดต่อระเบียบวิธีการวิจัย โดยเน้นการทดลองในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 กระแสความคิดทางวิทยาศาสตร์ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก มีนักการศึกษาได้ใช้แนวทางการทดลองทางวิทยาศาสตร์ในการศึกษาค้นคว้า นับเป็นการวิจัยอย่างมีกฎเกณฑ์มากกว่าการศึกษาในระยะที่ผ่านมาในอดีต ซึ่งอาศัยเพียงความเชื่อถือลอย ๆ เท่านั้น วิธีดังกล่าวนำไปสู่การเกิดทฤษฎีการเชื่อมโยงของ Thorndike (Thorndike ค.ศ.1 814 – 1949) ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมนิยม Thorndike มีความเชื่อว่าการเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองซึ่งมีหลายรูปแบบ มีการปรับเปลี่ยน จนกว่าจะพบวิธีในการแก้ปัญหาที่ดีและเหมาะสมที่สุด พึงพอใจมากที่สุด เมื่อเกิดการเรียนรู้แล้ว บุคคลจะใช้รูปแบบการตอบสนองที่เหมาะสมเพียงรูปเดียวและจะพยายามใช้รูปแบบนั้นเชื่อมโยงกับสิ่งเร้าให้เกิดการเรียนรู้ต่อไปเรื่อย ๆ ซึ่ง Thorndike สรุปเป็นกฎการเรียนรู้ ดังนี้

1) กฎแห่งผลลัพธ์ (Law of Effect) หมายถึง การรู้ผลของการกระทำที่ได้ปฏิบัติไปแล้วจะก่อให้เกิดผลดีต่อการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนโดยวิธีการลองผิดลองถูก การได้รับผลที่พึงพอใจเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้

2) กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีถ้าผู้เรียนมีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ

3) กฎแห่งการฝึกหัด (Law of Exercise) หมายถึง การกระทำและการปฏิบัติจริงของผู้เรียนเป็นกระบวนการที่จะทำให้เกิดความเข้มแข็ง การฝึกหัดหรือกระทำบ่อย ๆ ด้วยความเข้าใจจะทำให้การเรียนรู้นั้นคงทนถาวร กฎการฝึกหัด แบ่งเป็น

3.1) กฎแห่งการใช้ (Law of Use) หมายถึง การฝึกฝน การตอบสนองอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เสมอ ย่อมทำให้เกิดพันธะที่แน่นแฟ้นระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง การได้เรียนรู้สิ่งใดแล้วนำไปใช้จะทำให้เป็นประจำ จะทำให้ความรู้นั้นคงอยู่ถาวร ไม่ลืม

3.2) กฎแห่งการใช้ (Law of Disuse) หมายถึง การไม่ได้ฝึกฝนหรือไม่ได้ใช้ ไม่ได้ทำบ่อยๆ หรือเป็นการประจำ ย่อมทำให้ความมั่นคงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง ลดลง เมื่อบุคคลได้เกิดการเรียนรู้แล้วไม่ได้นำความรู้ไปใช้หรือใช้น้อยอาจทำให้ลืมเลือนได้

Thorndike กำหนดหลักการเบื้องต้นเกี่ยวกับเทคโนโนยีการศึกษาและการสอนไว้ 5 ประการ ได้แก่ 1) การกระทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง (Self – Activity) 2) การทำให้เกิดความสนใจด้วยการจูงใจ (Interest, Motivation) 3) การเตรียมสภาพที่เหมาะสมทางจิตภาพ (Preparation and Mental set) 4) คำนึงถึงเรื่องเอกัตบุคคล (Individualization) 5) คำนึงถึงเรื่องการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization)

2. กระแสความคิดเกี่ยวกับศิลปะด้านการสอน เป็นแนวคิดที่เน้นศิลปะในการเรียนรู้ โดยการค้นหาวิธีการในการรับความรู้แบบใหม่ ๆ แล้วทำการวิเคราะห์ถึงความสำคัญของประสบการณ์ที่จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ลักษณะแนวคิดที่สำคัญ คือ การคิดที่ว่าการเรียนรู้นั้นควรจะมีการเริ่มต้นโดยใช้สถานการณ์ต่าง ๆ มากกว่าเริ่มต้นจากเนื้อหาวิชา ทั้งนี้วิธีการสอนแบบดั้งเดิมทั่วไปที่ใช้กันอยู่มักเริ่มต้นจากตัวผู้สอน (Teacher center) หรือจากเนื้อหาวิชาเป็นอันดับแรก (Subject Matter) แล้วจึงมองดูที่ตัวผู้เรียนเป็นส่วนที่สอง ลักษณะการเรียนการสอนแบบดังเดิมนั้นผู้เรียนจะต้องพยายามปรับตัวเองให้เข้ากับหลักสูตรซึ่งต่างจากศาสตร์และศิลป์ด้านการสอนในช่วงศตวรรษที่ 20 ที่ปรับเปลี่ยนแนวคิดมาสู่การจัดการการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Child Center) โดยมีจุดเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ เป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง และมีผู้สอนเป็นผู้เอื้ออานวยความสะดวก (Facilitator) ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีนักคิดและนักจิตวิทยาเกิดขึ้นจำนวนมากและแนวคิดเริ่มมีความหลากหลายขึ้น ทฤษฎีการเรียนรู้ในยุคนี้เริ่มมีลักษณะของความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น มีการนำแนวทางการทดลองตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์มาใช้มากขึ้นเป็นลำดับสามารถจัดเป็นกลุ่มทฤษฎีการเรียนรู้ในยุคนี้ออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

1) ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) นักคิดในกลุ่มนี้มองธรรมชาติมนุษย์ในลักษณะที่เป็นกลางคือ ไม่ดี ไม่เลว (Neutral-active) การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์เกิดจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอก พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า (Stimulus - Response) การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง กลุ่มพฤติกรรมนิยมให้ความสนใจกับ “พฤติกรรม” มากเพราะพฤติกรรมเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจน สามารถวัดได้และทดสอบได้ เป้าหมายหลักของสิ่งเร้าและการตอบสนอง ซึ่งสิ่งเร้า (Stimulus) หมายถึง เหตุการณ์หรือสิ่งใด ๆ ที่สามารถรับรู้ได้โดยผ่านอวัยวะรับสัมผัสของบุคคลส่วนการตอบสนอง (Response) หมายถึงการที่บุคคลแสดงอาการโต้ตอบต่อสิ่งเร้าที่รับรู้

2) ทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มพุทธินิยม (Cognitive) นักคิดในกลุ่มพุทธินิยม นักคิดกลุ่มนี้เริ่มขยายขอบเขตของความคิดที่เน้นทางด้านพฤติกรรมออกไปสู่กระบวนการทางความคิด กลุ่มพุทธินิยม เชื่อว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ไม่ใช่เรื่องของพฤติกรรมที่เกิดจากกระบวนการตอบสนองต่อสิ่งเร้าเพียงเท่านั้น การเรียนรู้ของมนุษย์มีความซับซ้อนยิ่งไปกว่านั้น การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางความคิดที่เกิดจากการสะสมข้อมูล การสร้างความหมาย สร้างความสัมพันธ์ของข้อมูล และการดึงข้อมูลออกมาใช้ในการกระทำและการแก้ปัญหาต่าง ๆ การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสติปัญญาของมนุษย์ในการที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ตนเอง

3) ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) นักคิดกลุ่มมนุษยนิยมให้ความสำคัญของความเป็นมนุษย์ และมองมนุษย์ว่ามีคุณค่ามีความดีงาม มีความสามารถ มีความต้องการ และมีแรงจูงใจภายในที่จะพัฒนาศักยภาพของตนหากบุคคลได้รับอิสรภาพและเสรีภาพ มนุษย์จะพยายามพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

4) ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มผสมผสาน (Eclecticism) กลุ่มนี้จะผสมผสานแนวคิด ระหว่างพฤติกรรมนิยมและพุทธินิยม (Behavior Cognitive) โดยอาศัยทฤษฎีและหลักการที่หลากหลายของทั้งสองแนวคิด เช่น แนวคิดของกาเย่ เป็นต้น โดยกาเย่ เชื่อว่าความรู้สึกมีหลายประเภท บางประเภทสามารถเข้าใจได้อย่างรวดเร็วโดยไม่ต้องใช้ความคิดที่ลึกซึ้ง บางประเภทมีความซับซ้อนมาก จำเป็นต้องใช้ความสามารถในชั้นสูง กาเย่ ได้จัดลำดับขั้นการเรียนรู้ซึ่งเริ่มจากง่ายไปหายากโดยผสมผสานทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มพฤติกรรมนิยมและพุทธินิยมเข้าด้วยกัน

หลักไตรสิกขา

1. ความหมายของไตรสิกขา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายคาว่า ไตรสิกขา แปลว่า สิกขา 3 คำว่าสิกขา แปลว่า การศึกษา การฝึก ฝึกหัด ฝึกอบรม ได้แก่ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรมพัฒนา กายวาจา จิตใจ และปัญญาให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด สิกขา 3 มีดังนี้

1) อธิศีลสิกขา การฝึกศึกษาในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ให้มีสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ (Training Higher Morality)

2) อธิจิตตสิกขา การฝึกศึกษาทางจิตใจ พัฒนาคุณธรรม สร้างความสุข เสริมคุณภาพจิต และรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนสมาธิ (Training in Higher Mentality หรือ Mental Discipline)

3) อธิปัญญาสิกขา การฝึกศึกษาทางปัญญาอย่างสูง ทาให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชาระจิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นโดยสมบูรณ์ (Training in Higher Wisdom)

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อมีศีลธรรมดีแล้ว ปัญหายังคงมีเหลืออยู่ว่า คนนั้นยังไม่พ้นทุกข์ ไม่พ้นจากการเบียดเบียนของกิเลสโดยเฉพาะคือ โลภะ โทสะ โมหะ เรื่องศีลและธรรมทั้งหมดนี้มีความมุ่งหมายให้เกิดผลเพียงเป็นอยู่อย่างสงบเรียบร้อยของสังคมทั่วไป และเป็นความผาสุกขั้นต้น ๆ อันเป็นวิสัยของปุถุชน มิได้หมายสูง

พ้นขึ้นไปถึงการดับทุกข์ หรือตัดกิเลสเด็ดขาดสิ้นเชิง จนเป็นพระอริยะเจ้าพระพุทธศาสนามีหลักปฏิบัติให้คนไปไกลกว่าเรื่องศีลธรรม ไปไกลจนถึงกับสามารถกาจัดความหม่นหมองทุกชนิด ที่เหลือวิสัยที่ศีลธรรมจะกาจัดได้ เช่น ความยุ่งยากใจเป็นส่วนตัว

ความทุกข์ในใจอันเกิดจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และกิเลสชั้นละเอียด ซึ่งไม่อยู่ในวิสัยที่ศีลธรรมทั้งหลายจะช่วยกำจัดให้ได้จะพ้นทุกข์ได้ก็ต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา อันประกอบด้วยศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งสรุปโดยย่อได้ดังนี้

คำว่า สิกขา เป็นภาษาบาลี เป็นคำเดียวกับคำว่า ศึกษา ในภาษาสันสกฤต คำว่า ศึกษาในทางธรรมไม่ได้หมายถึงการเล่าเรียน ท่องตำราความรู้อย่างที่เข้าใจกันในทางโลก แต่หมายถึงการลงมือปฏิบัติที่เป็นการอบรมกาย วาจา ใจ โดยตรง คือ อบรมตนเองให้เปลี่ยนจากลักษณะหนึ่งไปสู่อีก ลักษณะหนึ่งตามที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้นไป

คำว่า ไตร แปลว่า สาม ไตรสิกขา ประกอบด้วย สิกขา 3 ได้แก่ สีลสิกขา สมาธิสิกขาและปัญญาสิกขา บางทีก็ใช้คำว่า ศีล-สมาธิ-ปัญญา ไตรสิกขานี้มีไว้เพื่อดับทุกข์ สีลสิกขา เป็นสิกขาชั้นแรกสุด สีลสิกขา แปลว่า สิ่งที่ควรศึกษาหรือควรอบรมที่เป็นชั้นศีล แม้จะมีการจำแนกไว้เป็น ศีล 5 ศีล 8 หรือ ศีล 227 และอื่น ๆ อีกเป็นอันมากก็ตาม แต่รวมใจความแล้วก็อยู่ตรงที่เป็นการปฏิบัติเพื่อความปรกติสงบเรียบร้อย ปราศจากโทษชั้นต้น ๆ ที่เป็นไปทางกาย ทางวาจาทั้งที่เกี่ยวกับสังคม หรือส่วนตัว หรือสิ่งของต่าง ๆ ที่จาเป็นแก่การเป็นอยู่ ศีลช่วยให้คนอยู่อย่างผาสุกไม่มีเรื่องรบกวน แต่อานิสงส์ที่สำคัญที่สุดของศีลอยู่ที่การเป็นบาทฐานที่งอก ที่เกิด ที่เจริญสมาธิ สีลสิกขา จึงเป็นการตระเตรียมเบื้องต้นให้เป็นผู้อยู่ในโลกด้วยลักษณะที่สะอาดบริสุทธิ์ซึ่งจะส่งเสริมให้เกิดสมาธิในขั้นต่อไปได้ง่าย ถ้ามีเรื่องรบกวนมากก็ยากที่จะเกิดสมาธิ

สมาธิสิกขา ที่สูงขึ้นไปอีก ได้แก่ การที่ผู้นั้นสามารถบังคับจิตใจของตัวไว้ได้ในสภาพที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุดตามที่ตนต้องการ คำว่า สมาธิ ที่เข้าใจกันโดยทั่วไป คือ ความตั้งใจมั่นแน่วแน่ เป็นจิตที่สงบ แต่สมาธิโดยสมบูรณ์หมายถึง การทำจิตนั้นให้เหมาะสมแก่การงานของจิต เป็นการฝึกฝนอบรมจิตให้อยู่ในลักษณะที่พร้อม ที่มีสมรรถภาพถึงที่สุดในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ทางจิต ข้อหลังนี้เป็นความมุ่งหมายอันแท้จริงของสิ่งที่เรียกว่าสมาธิ ดังที่พระพุทธองค์ทรงแสดงลักษณะของจิตด้วยคำอีกคาหนึ่งซึ่งเป็นคำสำคัญที่สุด คือคำว่า กมฺมนิโย แปลว่า สมควรแก่การทำงาน คำนี้เป็นคำสุดท้ายที่ทรงแสดงลักษณะของจิตที่เป็นสมาธิ

คำว่า สมาธิ แปลว่า จิตตั้งมั่นก็จริง แต่ต้อง หมายถึง ตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมที่จะปฏิบัติงานไม่ใช่ตั้งมั่นในลักษณะที่ไม่ปฏิบัติงานใด ๆ คือ สงบนิ่งเงียบอยู่เฉย ๆ ผู้ที่พอใจที่จะยึดถือความหมายเป็นความสงบเงียบนั้น ก็เพราะเมื่อจิตเป็นสมาธิสงบเงียบ ไม่มีอะไรรบกวนแล้ว ในขณะนั้นย่อมรู้สึกเป็นความสุขอย่างยิ่ง ก็เลยเกิดชอบความสุขชนิดนั้น เลยรักการทำสมาธิในทางนั้น ไม่ได้พอใจสมาธิในลักษณะที่จะปรับปรุงจิตให้เหมาะสมที่จะทำการพิจารณาหรือค้นคว้าสืบไป

ปัญญาสิกขา เป็นการฝึกฝนอบรมให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องและสมบูรณ์ถึงที่สุด คนเราตามปรกติรู้อะไรตามที่เข้าใจเอาเอง ไม่ใช่ตามที่เป็นจริง พุทธศาสนาจึงมีระเบียบปฏิบัติที่เรียกว่าปัญญาสิกขา เป็นส่วนสุดท้ายสำหรับจะได้ฝึกฝนอบรมให้เกิดความเห็นแจ้งในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง “ความเห็นแจ้ง” นี้หมายถึงสิ่งที่บุคคลได้ซึมซาบมาแล้ว ด้วยการผ่านสิ่งนั้น ๆ มาแล้วด้วยตนเอง หรือมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งนั้น ไม่ใช่ด้วยเหตุผล

คำปัญญาสิกขาในพระพุทธศาสนาจึงไม่ได้หมายถึงปัญญาที่เป็นไปตามอำนาจเหตุผล อย่างที่ใช้กันในวงการศึกษา การพิจารณาทางปัญญาตามสิกขาข้อนี้จึงจำเป็นต้องใช้สิ่งต่าง ๆ ที่ได้ผ่านมาแล้วแต่หนหลัง หรืออย่างน้อยที่สุดก็ต้องใช้เรื่องที่มีน้ำหนักมากพอที่จะทำให้จิตใจของเราเกิดความสลด สังเวชเบื่อหน่าย คลายกำหนัด ในสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาได้จริง หากใช้หลักเหตุผล มาวินิจฉัยก็จะได้แต่ “ความเข้าใจ”

พระธรรมกิตติวงศ์ ได้ให้ความหมายของไตรสิกขาว่า หมายถึงข้อสาหรับศึกษา การศึกษาข้อปฏิบัติที่ควรศึกษา การฝึกอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา 3 อย่าง

1. อธิศีลสิกขา คือ ศึกษาเรื่อง ศีล อบรมปฏิบัติให้ถูกต้องดีงามมีสติสัมปชัญญะ
2. อธิจิตตสิกขา คือ ศึกษาเรื่องจิต อบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ
3. อธิปัญญาสิกขา คือ ศึกษาเรื่องปัญญา อบรมตนให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง

สรุปความได้ว่า ไตรสิกขา หมายถึง กรอบแนวทางการเรียนรู้และข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรมพัฒนา กายวาจา จิตใจ และปัญญาให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด 3 ขั้น ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อมุ่งดับต้นเหตุแห่งความทุกข์ให้เกิดสภาวะสันติสุขของผู้ปฏิบัติ

แนวทางการจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา

1. หลักการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา

ไตรสิกขา เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นพัฒนามนุษย์ในทุกด้าน เพื่อให้เกิดปัญญา นำพาไปสู่ความเป็นอิสระจากสิ่งร้อยรัดทั้งปวง ดังที่ **สุมน อมรวิวัฒน์** ได้กล่าวไว้ว่า พุทธธรรมเป็นเสมือนแก้วมณีที่เจียระไนรัศมีหลายเหลี่ยม นักวิชาการสามารถจัดมุมมองให้เป็นประกายเลื่อมรุ้งได้งดงาม หลายวิธีการ พุทธธรรมเสนอหลักการพัฒนาปัญญาที่มุ่งการฝึกฝนอบรมตนให้บรรลุอิสระภาวะหลุดพ้นจากปัญหา โดยทั่วไปแล้วพุทธศาสนิกชนดูจะเข้าใจหลักพุทธธรรมในแง่ของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ศีล ประเพณี พิธีกรรม เท่านั้น แท้จริงแล้วพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักการพัฒนามนุษย์และหลักการเรียนรู้ไว้อย่างเป็นระบบครบกระบวนการ มีองค์ประกอบและขั้นตอนตามลาดับต่อเนื่องสมบูรณ์

การเรียนรู้ในมุมมองตามแนวพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง กระบวนการที่ผัสสะทั้ง 6 ประการของมนุษย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้สัมผัสและสัมพันธ์กับสิ่งเร้า เกิดธาตุรู้ คือ รู้สึก หมายรู้ รู้คิด รู้แจ้ง และมีการกระทำโต้ตอบ ฝึกฝน อบรมตนเองหรือโดยกัลยาณมิตรจนประจักษ์ผล เกิดความรู้และความดี สามารถสร้างความผาสุก

ตามสมควรแก่เหตุปัจจัย และมีความเป็นอิสระพ้นจากทุกข์และความเป็นทาสของอารมณ์ ผัสสะเป็นแหล่งแห่งความรู้ ความรู้ทั้งปวงเกิดขึ้นที่ผัสสะ คืออาศัยการรับรู้โดยผ่าน อายตนะทั้ง 6 ซึ่งสามารถจัดกลุ่มความรู้ได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ความรู้ที่ได้ทางปัญจทวาร คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ได้แก่ความรู้ในชั้นต้น กล่าวคือ รู้ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส

2. ความรู้ที่ได้ทางมโนทวาร คือ ใจ ได้แก่ สิ่งทั้งหลายที่ใจรู้ที่ใจคิด อารมณ์ทั้งหลายที่เกิดมีขึ้นในใจ จึงกล่าวได้ว่าการจัดการการรับรู้ทางอายตนะทั้ง 6 เป็นการจัดการการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ โดยอาศัยกระบวนการทั้ง 3 คือ ควบคุมพฤติกรรมทางกายและทางวาจา (ศีล) ฝึกฝน อบรมพฤติกรรมทางใจให้สงบจากสิ่งรบกวนใด ๆ (สมาธิ) พัฒนาความคิด ทัศนคติให้ถูกต้องดีงามตามแนวแห่งพุทธะ รู้เท่าทันปัจจุบันสามารถเผชิญกับปัญหาได้อย่างองอาจไม่ขลาดกลัว (ปัญญา)

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า “มนุษย์เป็นชีวิตที่มีความประเสริฐ มีความสาคัญในตัวของมันเอง และชีวิตนั้นอาจจะมีความสมบูรณ์ได้แม้ในตัวของมันเอง ในแง่นี้เราจะต้องมองเป็นจุดหมายสูงสุดว่า เราจะต้องพัฒนามนุษย์ให้มี “ชีวิต” ที่ดีงามในตัวของเขาเองเป็น ชีวิตที่สมบูรณ์มีอิสรภาพ มีความสุขในตัวเองมุมมองมนุษย์ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมนั้น พระธรรมปิฎกได้อธิบายหัวข้อ “เริ่มยุคใหม่แห่งศตวรรษที่ 21 ด้วยแนวความคิดใหม่เดิมแท้แห่งสัจธรรม” ไว้ว่า

1. มนุษย์เป็นส่วนหนึ่ง ที่อยู่ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติที่ทุกส่วนส่งผลกระทบต่อกัน จึงต้องทาการที่เกื้อกูลประสานกลมกลืนกันเพื่อให้เกิดผลดีในการอยู่ร่วมกันนั้น

2. มนุษย์สัตว์ทั้งปวง เป็นเพื่อนร่วมกฎธรรมชาติเหมือนกัน ทุกชีวิตรักสุข เกลียดทุกข์ กลัวตายเหมือนกัน ไม่มีการแบ่งแยกแตกต่าง การทาร้ายสัตว์ไม่ว่าชีวิตใดก็เป็นสิ่งที่ไม่ดีทั้งสิ้น มนุษย์ควรมีเมตตาและไมตรี ที่ไม่จากัดแบ่งแยก มีแนวโน้มของจิตใจในทางที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลมุ่งความสามัคคี และมีความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

การจัดกระบวนการเรียนรู้ตามหลักดังกล่าวจึงต้องสร้างฉันทะแก่ผู้เรียนแต่ละคนในเวลา เดียวกันก็ต้องเน้นกิจกรรมที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนได้ทางานเป็นกลุ่ม และฝึกทักษะทางสังคม เพื่อความเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่มด้วย

2. การสอนแบบไตรสิกขา

การสอนแบบไตรสิกขา เป็นวิธีหนึ่งที่จะทาให้การเรียนการสอนในโรงเรียนบรรลุตาม วัตถุประสงค์ ซึ่งเป็นวิธีที่ได้ประยุกต์มาจากการสอนตามแนวพุทธศาสตร์ ซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงใช้ในการสั่งสอนประชาชนอย่างได้ผล การสอนแบบไตรสิกขา เป็นวิธีสอนที่นากระบวนการฝึกอบรมและพัฒนามนุษย์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประยุกต์เป็นวิธีสอนที่ ผู้สอนจะเป็นผู้สร้างสถานการณ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตนอย่างระมัดระวัง ทั้งทางกาย วาจา ใจ แล้วพิจารณาผลของการปฏิบัติของตนต่อสถานการณ์นั้นกำหนดข้อควบคุม

ความประพฤติทาง กาย ทางวาจา ของตนได้ ประกอบด้วยขั้นตอนในการศึกษาตามลำดับ 3 ขั้นตอน เริ่มต้นด้วยการให้ผู้เรียนมีศีล คือ มีระเบียบวินัยในการปฏิบัติตนก่อน ต่อจากนั้นให้ผู้เรียนมีสมาธิ สมาธิจะเกิดมีก็ต่อเมื่อร่างกายอยู่ในสภาพปกติและเมื่อกายควบคุมสติได้ จิตใจก็สงบช่วยให้เกิดปัญญารู้แจ้ง วิธีการเรียนแบบนี้เน้นกระบวนการคิดและความรู้แจ้ง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกับสิ่งที่เรียนจริง ๆ แล้วพิจารณาให้เห็นประโยชน์คุณ โทษตามความเป็นจริงด้วยตนเองแล้วนำความรู้นั้นมาเป็นหลักในการปฏิบัติตามอย่างจริงจัง

สรุป

การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาผู้เรียน เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกับสิ่งที่เรียนจริงๆ แล้วพิจารณาให้เป็นประโยชน์คุณ โทษ ตามความเป็นจริงด้วยตนเอง แล้วนำความรู้นั้นมาเป็นหลักในการปฏิบัติตามอย่างจริงจัง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วย การฝึกปฏิบัติจริง สามารถนำเอาความรู้มาใช้เป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขาจะเน้นการฝึกปฏิบัติจริง มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนต้องสำรวมกาย วาจา และฝึกจิตใจให้ตั้งมั่นจนมีระเบียบความคิด ความสามารถคิดเป็นเหตุเป็นผลได้โดยตลอด การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา จึงเป็นกระบวนการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งเป้าหมายที่แท้จริงของการศึกษา การศึกษาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต และสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เป็นเครื่องมือสำหรับการพัฒนาให้เป็นมนุษย์ การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ครูผู้สอนจะต้องจะต้องเป็นผู้กำกับห้องเรียนโดยมีการทำกิจกรรมนั่งสมาธิก่อนการนำเข้าสู่บทเรียน มีการชี้แจงวัตถุประสงค์ของรายวิชา ทบทวนความรู้เดิมเพื่อเชื่อมโยงความรู้ใหม่ ใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นในระหว่างเรียน และมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน มีการจัดเนื้อหาสาระที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ สะท้อนให้เห็นว่าครูผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจหลักการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา มีการจัด (ด้านศีล ด้านสมาธิ ด้านปัญญา) เนื้อหาการสอนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ถ่ายทอดความรู้ครบถ้วนตามเนื้อหาของหลักสูตร มีการเสริมแรงโดยการยกย่อง ชมเชย ใช้เทคนิคกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจใฝ่รู้ สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในเนื้อหา เป็นกัลยาณมิตร แนะนำในการแก้ปัญหา ทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาด้านการใช้สื่อการสอน ครูผู้สอนมีการใช้สื่อและเทคโนโลยีในการสอนที่เหมาะสม มีสื่อการสอนที่หลากหลาย เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการใช้สื่อการสอน แนะนำแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติม ใช้สื่อที่ไม่ซับซ้อนเข้าใจง่ายและใกล้ตัว กระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจใฝ่รู้ ทั้งยังจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ โดยมุ่งผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยจัดกิจกรรมโครงการเสริม/ และให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมต่อการจัดกิจกรรมสำคัญทางศาสนา กิจกรรมบุญประเพณีของท้องถิ่นร่วมกับชุมชน กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ด้านการวัดและประเมินผล ครูผู้สอนมีการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง มีการทดสอบก่อนและหลังเรียน วัดและประเมินผลทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เน้นการปฏิบัติที่เห็นผลถึงการกระทำอย่างจริงจัง เชื่อมโยงให้มีการพัฒนาทักษะชีวิตในสังคมได้อย่างดี

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย* (พิมพ์ครั้งที่ 32). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ผลิธัมม์.

พุทธทาสภิกขุ. (2549). *คู่มือมนุษย์.* กรุงเทพมหานคร: สานักพิมพ์สุขภาพใจ.

พระธรรมกิตติวงศ์. (2566). *ไตรสิกขา.* http//th.wikinedia.org/wiki.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). 2545(). *พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิสมัย ลาภมาก. (2558). *การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเขียนเชิงสร้างสรรค์ชั้น ประถมศึกษาปีที่ 3.* [ดุษฎีนิพนธ์ที่ไม่มีการตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามใ

รังสรรค์ บุษยะมา. (2550). *เอกสารการจัดการการเรียนรู้.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

วันเพ็ญ วรรณโกมล.)2544 .(*การพัฒนาการสอนสังคมศึกษา.* สถาบันราชภัฏธนบุรี

สุวิทย์ มูลคำ และ อรทัย มูลคา. (2545). *20 วิธีจัดการเรียนรู้ : เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมค่านิยมและการเรียนรู้การแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดกลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และสาระภูมิศาสตร์ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551).* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.